همه‌چیز از روابط اولیه، میان مادر و کودک آغاز می‌شود

نگاهی به رابطه مادران و کودکان و اهمیت «امنیت ایمن»



دکتر مریم میرزاده
فوق تخصص روان‌شناسی کودکان و نوجوانان

امروزه بسیاری از والدین ایرانی با چالش‌های فراوانی در ارتباط با فرزندان خود روبه‌رو هستند. اشتغال والدین و کمبود وقت نقش آن‌ها را در زندگی فرزند تحت‌الشعاع قرار داده و از طرفی دیگر، دنیای بیرونی با نفوذ در درون خانواده تاثیرگذاری والدین بر فرزندان را به چالش کشیده است. همچنین دختران امروز، طی یک روند طبیعی و موروثی، به‌زودی همسر و مادر آینده می‌شوند، قبل از آن‌که به اندازه کافی به اهمیت نقش و تاثیر خود بر آینده فرزندشان آگاه باشند و در این مورد آموزش ببینند. لذا بر اساس قواعد و تجاربی که از نحوه تربیت والدین خود آموخته و اکتساب کرده‌اند، رویه‌ای تکراری با همسر و فرزند خود پیش می‌گیرند که اگر چنانچه اصلاح نشود می‌تواند آسیب‌های جبران‌ناپذیر و مادام‌العمری بر سلامت روانی کودک آینده بگذارد. بی‌دلیل نیست که برخی روان‌شناسان معتقدند تربیت فرزند از ۲۰ سال قبل از تولد شکل می‌گیرد.



رابطه مادر-کودک مهم‌ترین اصل در رشد شخصیت انسان

رابطه عاطفی میان مادر و نوزاد به روابط اجتماعی کودک در آینده شکل داده و نحوه برخورد مادر با کودک در چگونگی اجتماعی شدن و کسب مهارت‌های اجتماعی فرزند تاثیر بسزا دارد. در واقع، دل‌بستگی بین مادر و کودک شالوده اجتماعی شدن کودک را در سال‌های بعدی پی‌ریزی می‌کند. این پیوند در رشد سالم کودک امری جدی، گسترده و فوق‌العاده است.

ناتوانی کودک در برقراری پیوند دل‌بستگی استوار با یک یا چند تن در سال‌های اولیه زندگی با ناتوانی او در برقراری روابط فردی نزدیک در دوره بزرگ‌سالی ارتباط دارد.

دل‌بستگی عبارت است از پیوند عاطفی عمیقی که با افراد خاص در زندگی خود برقرار می‌کنیم، طوری که باعث می‌شود وقتی با آن‌ها تعامل می‌کنیم، احساس نشاط و شعف کرده و هنگام اضطراب، از اینکه آن‌ها را در کنار خود داریم، احساس آرامش کنیم.

عشق مادری در دوراهی نوزادی و کودکی برای سلامت روانی همانند ویتامین‌ها و پروتئین‌ها برای سلامت جسمانی ضرور است. داشتن رابطه گرم، صمیمی و مداوم بین مادر و کودک امری حیاتی است. دل‌بستگی باعث نزدیک نگهداشتن فرزند به مادر می‌شود و بدین ترتیب، احتمال بقای کودک را افزایش می‌دهد.

موضوع اصلی نظریه دل‌بستگی این است که مادرانی که نیازهای کودکانشان را برآورده می‌کنند، نوعی حس امنیت در آن‌ها به وجود می‌آورند.

پایگاه ایمن کودک را دلگرم می‌کند

کودک می‌داند که مراقبش قابل اتکاست و این امر پایه مطمئنی برای او به وجود می‌آورد تا به کشف جهان بپردازد. دل‌بستگی موجب کاهش اضطراب می‌شود. «پایگاه ایمن» کودک را قادر به دل کندن از دل‌بسته‌ها و کاوش در محیط می‌سازد و کودک می‌تواند با دلگرمی و اطمینان به کاوش در محیط بپردازد.

به طور کلی، دل‌بستگی را می‌توان جو هیجانی حاکم بر روابط کودک با مراقبش تعریف کرد. اینکه کودک مراقب خود را که معمولا مادر اوست می‌جوید و به او می‌چسبد موید وجود دل‌بستگی میان آن‌هاست. نوزاد انسان حدود شش ماهگی شروع به دل‌بستگی می‌کند و پس از آن، ترس از غریبه‌ها را نشان می‌دهد. روان‌شناسان معتقدند اگر دل‌بستگی در یک تا ۹ سال اول زندگی رخ ندهد، بعد از آن احتمالا خیلی دیر و با دشواری شکل می‌گیرد.

نوزاد انسان از ابتدای تولد رفتارهای خاصی دارد که برانگیزاننده هستند زیرا موجب مجاورت بین مادر و نوزاد می‌شوند. این رفتارها «رفتارهای دل‌بستگی» نامیده می‌شوند. در هفته‌های اول زندگی، نوزاد تقریبا به طور کامل به مادر وابسته است اما هنوز به مادر دل‌بسته نشده است. ایجاد دل‌بستگی تقریبا از شش ماهگی شروع می‌شود. این وابستگی کم و بیش با رشد کودک کم می‌شود. در واقع، به نقش دل‌بستگی در ترغیب احساس ایمنی تاکید شده است. دل‌بستگی موجب مستقل شدن کودک شده و بدین صورت، وابستگی از دل‌بستگی متمایز می‌شود.

رفتار وابستگی منشا زیستی دارد و اساس پیوندهای عاطفی درازمدت را تشکیل می‌دهد.

روان‌شناسان وابستگی را شکلی از درماندگی می‌دانند. به عقیده آن‌ها کودک وابسته نه‌تنها درصدد جست‌وجوی تماس با مادرش است بلکه دائما درصدد کسب تایید و پذیرش از جانب دیگران است و چنین ویژگی‌ای در بزرگ‌سالی بیمار گونه است. فروید اولین کسی بود که اظهار کرد پیوند عاطفی نوباوه با مادر مبنای همه روابط بعدی است. زمانی که مادر گرسنگی بچه را رفع می‌کند، بچه‌ها یاد می‌گیرند نوازش‌های نرم، لبخندهای گرم و کلام تسلی‌بخش او را ترجیح دهند.

گر چه تغذیه زمینه‌ساز مهمی برای رابطه نزدیک است، دل‌بستگی فقط به ارضای گرسنگی وابسته نیست.

در واقع، قصد اصلی و اولیه نظریه‌پردازان دل‌بستگی این بود که علت ایجاد نزدیکی و رابطه نوزاد با مادر نه به دلیل نیاز به غذا و تامین سلامت جسمی نوزاد است بلکه ایجاد نوعی رابطه امن و کسب امنیت روانی نوزاد است که بین مادر و فرزند چنین رابطه گرم و سرشار از صمیمیتی ایجاد می‌کند.

هر شخص برای رشد سالم به پیوند عاطفی نیاز دارد

والدین حساس به احساس امنیت در کودک، پایه‌هایی برای سلامت روانی او هستند. دل‌بستگی دارای مولفه‌ای تکامل‌یابنده است و به بقای انسان کمک می‌کند. «گرایش به ایجاد پیوندهای عاطفی قوی به افراد به‌خصوص، یک مولفه اصلی طبیعت انسان است.»

روابط دل‌بستگی نقش بسیار مهمی در احساس امنیت ما دارند. برای کودکان، این رابطه ابتدا با والدین برقرار می‌شود و در بزرگ‌سالان با یک زوج. رابطه ناایمن موجب بی‌اعتمادی، مشکل در هماهنگی و حساس بودن و نارضایتی هیجانی در روابط زوجی در بزرگ‌سالی می‌شود.

در واقع، یک رابطه دل‌بسته ایمن می‌تواند عملکرد و شایستگی را در روابط بین‌فردی تسهیل کند. همه ما در جست‌وجوی کسب امنیت و راحتی در رابطه با همسرمان هستیم. اگر فرد چنین امنیت و راحتی‌ای را به دست آورد، می‌تواند در مسیر امنی که توسط همسر فراهم آمده است گام بردارد و مطمئن شود که می‌تواند در سایر فعالیت‌ها نیز موفق باشد. مهم‌ترین ویژگی روابط دل‌بسته احساس امنیت و تعلق است به طوری که فرد، دیگر احساس تنهایی و ناراحتی نکند.

احساس امنیت و رابطه مستقیم اضطراب

اگر فرد در رابطه با اجتماع به‌خصوص کودک در رابطه با خانواده، احساس امنیت خود را از دست بدهد، دچار اضطراب اساسی می‌شود.

عواملی که از طرف جامعه و به‌خصوص خانواده در کودک احساس ناامنی ایجاد می‌کنند عبارت‌اند از: تسلط زیاد، بی‌تفاوتی، رفتار بی‌ثبات، بی‌احترامی به احتیاجات کودک، توجه و محبت بیش از اندازه، نبود گرمی و صمیمیت کافی، تبعیض، محافظت شدید، واگذاری مسئولیت زیاد یا برعکس، پرخاشگری و خشونت برای کسب احساس امنیت.

کودک در مقابل این رفتارها، روش‌های مقابله‌ای مختلفی از خود نشان می‌دهد. همچنین می‌تواند آن‌ها را فراگیرد. این رفتارها نوع شخصیت و منش او را تشکیل می‌دهند.

بنابراین به اعتقاد روان‌شناسان، همه کودکان بهنجار احساس دل‌بستگی پیدا می‌کنند و الگوی دل‌بستگی، شالوده رشد عاطفی و اجتماعی سالم در دوران بزرگ‌سالی را پی‌ریزی می‌کند.

پاسخ‌دهی حساس به علائم شیرخوار، نظیر در آغوش گرفتن هنگام گریه کودک، باعث می‌شود شیرخوار ماه‌های بعد کمتر گریه کند. تماس جسمی با مادر هنگامی که کودک علائمی را می‌فرستد نیز با رشد خوداتکایی در سنین بعدی (در مقابل وابستگی اتکایی) ارتباط دارد.

چه مادرانی کودکان مضطرب دارند؟

مادرانی که پاسخ‌دهی ضعیفی دارند یا پاسخ‌دهی هیجانی همراه با اضطراب (و اصطلاحا موقع گریه کودک آشفته می‌شوند و به هم می‌ریزند) کودکان مضطربی بار خواهند آورد.

لازم است توجه داشته باشیم در ۶ ماه اول زندگی که شیرخوار نیازهایی اساسی برای بقا دارد و قادر به حفاظت از خود نیست و با گریه کردن مادر را آگاه می‌کند، لازم است مادر در سریع‌ترین زمان ممکن او را در آغوش بگیرد و نیازش را برآورده سازد تا کودک احساس امنیت کند. بعد از شش ماهگی، مادر می‌تواند برای بر طرف کردن نیاز کودک، کمی تامل کند. این باعث می‌شود کودک صبر کردن را بیاموزد. لازم است در نظر داشته باشیم این تامل نباید طولانی باشد، و در حدی نباشد که کودک بی‌قرار شود.

از یک‌سالگی به بعد، مادر باید به برخی خواسته‌های کودک پاسخ ندهد تا کودک ناکامی را تجربه کند. اگر کودک از ابتدا الگوی دل‌بستگی ایمن داشته باشد، تحمل ناکامی برای او آسان‌تر خواهد بود و انطباق با وقایع برای او ساده‌تر است.

مادرانی که پاسخ‌دهی ضعیفی دارند یا پاسخ‌دهی هیجانی همراه با اضطراب دارند و اصطلاحا موقع گریه کودک آشفته می‌شوند و به هم می‌ریزند) کودکان مضطربی بار خواهند آورد.

الهام یوسفی
فعال فرهنگی

شهرزاد

نگاهی به زن در فرهنگ و اسطوره ایرانی

مهم نیست در چه فرهنگی زندگی می‌کنید. کنجکاوی درباره زنان و جهان زنانه در همه فرهنگ‌ها وجود دارد و پاسخ به سوالاتی که این قلمرو تاریک را دست‌کم در اندازه کورسویی روشن کند همواره مورد توجه پژوهشگران و اندیشمندان بوده است. به همین علت نیز کتاب‌های زیادی تالیف شده که نه همه آن‌ها، برخی از این آثار عمیق و درخور تامل‌اند.

پژوهشگران ایرانی تلاش کرده‌اند با استناد به متون تاریخی، اجتماعی و فرهنگی، تا جایی که ممکن است بدین قلمرو تاریک نفوذ کنند. کتاب «سیمای زن در فرهنگ ایران» یکی از این تلاش‌هاست که به قلم دکتر جلال ستاری و از سوی نشر مرکز منتشر شده اسو. بخش مهمی از تاریخ ایران با اسطوره پیوند خورده است. در حقیقت، اساطیر بخشی از تاریخ‌اند و جست‌وجوی حقایق و باورها باید با در نظر داشتن آن‌ها انجام گیرد. کتاب حاضر تلاشی است برای ترسیم چهره زن در تاریخ ایران.

کتاب جنبه‌های نظری و و عملی برخورد با زنان در فرهنگ ایران را در ۱۰ فصل ارزیابی می‌کند، فصل‌هایی چون: نگاه دین و احکام دینی به زن (منظور ادیان حاکم بر ایران است)، خلقت حوا، زن جاهلی و .... کتاب تلاش ارزشمندی می‌کند که با تکیه بر متون اصیل تاریخی و ادبی، موقعیت و منزلت زن را از دیدگاه عوام و خواص و نیز جنبه‌های مثبت و منفی حاکم بر فرهنگ، پیشینه تاریخی زنان در تمدن‌های گوناگون ایرانی به‌ویژه ایران باستان و عرب جاهلی بررسی و تحلیل کند. در پایان هر فصل، فهرست مفصلی از یادداشت‌ها و ارجاعات و توضیحات ضرور وجود دارد که نشان‌دهنده دقت نظر نویسنده و وسواس او برای نوشتن یک اثر ساده اما علمی است. علاوه بر این، نویسنده کتاب تلاش کرده است تحلیل‌های جامعه‌شناسان و مردم‌شناسان را نیز به کتاب بیافزاید. اگرچه نمی‌توان در این فرصت کوتاه به نقد و بررسی متن کتاب پرداخت، به نظر می‌رسد این کتاب برای مطالعه زنان از منظر تاریخ بالاخص اسطوره که بخشی از تاریخ است بسیار مفید و ضرور است.

نویسنده کتاب، آقای دکتر جلال ستاری، محقق، اسطوره‌شناس و اندیشمند ایرانی است. او تحصیل کرده سوئیس است و شاگرد ژان پیاژه معروف. دکتر ستاری ابتدا در رشته روان‌شناسی تحصیل کرد اما دغدغه‌ای فراتر از روان‌شناسی فردی داشت و تمرکز خود را بر روان‌شناسی جمعی و شناخت تأثیر مثبت یا منفی کهن‌الگوها و اسطوره‌ها و افسانه‌ها بر ناخودآگاه جمعی معطوف کرد. ایشان بالغ بر ۹۰ جلد کتاب در زمینه‌های افسانه‌شناسی، ادبیات نمایشی و نقد فرهنگی طی بیش از ۶۰ سال به رشته تحریر درآورده یا ترجمه کرده است که گنجینه ارزشمندی در تاریخ‌نگاری ایران به شمار می‌آید.

بریده‌ای از کتاب:

«زن به گمان من یکی از چند کلید رازگشای فرهنگ قوم است زیرا موجودی است اسرارآمیز که همواره ۲ ساحت داشته .... در این کتاب، رقم‌زدن تصویری از زن ایرانی بدان گونه که در فرهنگ ایران پس از اسلام نقش بسته، منظور نگارنده است.»



سیمای زن در فرهنگ ایران
نویسنده: جلال ستاری
نشر: مرکز

غلامرضا آذری خاکستر
کارشناس و پژوهشگر تاریخ

ایراندخت

مشاغل زنان مشهد در لابه‌لای اسناد تاریخی



شهر مشهد در طول تاریخ و به‌تدریج با محوریت حرم مطهر و متشکل از چند محله اصلی شکل گرفته است که جمعیت آن نیز به فراخور حضور زائران متفاوت بوده است. مهاجرت اقوام و گروه‌های مختلف به این شهر سبب شده است شاهد مشاغل مختلف و متعدد باشیم.

هرچند در میان اسناد باقی‌مانده گزارش‌هایی از مشاغل مذهبی زنان وجود دارد، متاسفانه در منابع تاریخی به‌خصوص کتاب‌ها مشاغل مرتبط با زنان تفکیک و مشخص نشده است. زین‌العابدین میرزای قاجار طی آمارگیری‌ای که در سال ۱۲۹۵ قمری از شهر مشهد انجام داده، از ۳۳۶ شغل به‌تفکیک در ۶ محله قدیمی مشهد نام برده است که هیچ‌یک از این مشاغل مرتبط با زنان نیست. قطعا زنان در شهر مشهد همچون دیگر نقاط دارای مشاغلی بوده‌اند. برخی از این مشاغل مرتبط با خانه‌داری و پرورش کودک است و بخشی دیگر مشاغلی همچون خیاطی، آرایشگری، آشپزی و ... که از طریق آن به اقتصاد خانواده کمک می‌کردند. حتی زنان در امور مرتبط با باغداری، کشاورزی و دامداری نیز نقش داشته‌اند.

یکی از قدیمی‌ترین اسناد مرتبط با مشاغل زنان حکایت از آن دارد که در سال ۱۰۲۶ قمری، یعنی ۴۱۵ سال قبل، در تشکیلات حرم مطهر به «آغا فاطمه زیارت‌نامه‌خوان» حقوق و مواجب پرداخت شده است. در این سند آمده است: «... قاضی سلطان الحسینی المتولی مبلغ یک تومان رایج خراسان و مقدار ۵ خروار غله مناصفه که حسب‌الحکم جهان‌مطاع عالم‌مطیع از سرکار فیض‌آثار در وجه عصمت‌پناه، عفت‌دستگاه، آغا فاطمه زیارت‌نامه‌خوان مقرر است ...» وجود چنین اسنادی حاکی از آن است که تعدادی از زنان مشهد که غالبا از خاندان‌های برجسته و مهم آن ایام هستند در مشاغل مذهبی نیز سهیم بوده‌اند.

همچنین در عصر صفویه زنان به امر آموزش اشتغال داشتند و شاه تهماسب در هر شهری برای بچه‌های یتیم معلمان زن و مردی تعیین کرده بود. بنابراین در مشهد و در حریم قدس رضوی مکتب‌خانه اطفال یتیم تاسیس شد که زیر نظر معلمان مرد و زن شیعه‌مذهب تحصیل می‌کردند. این گزارش حاکی از آن است که نخستین بانوان معلم در مشهد نیز فعالیت آموزشی داشته‌اند. در سال ۱۰۳۸ قمری از خیرالنسا، همسر ملا احمد، به عنوان یکی از معلم‌های مکتب‌خانه اطفال یاد شده که مبلغ یک تومان و ۵۰۰۰ دینار حقوق دریافت کرده است. پژوهشگران کتاب گزیده اسناد حضور زنان در آستان قدس رضوی ضمن بررسی اسناد تاریخی از دوره صفویه تا اوایل دوره پهلوی، مهم‌ترین مشاغلی را که زنان داشته‌اند شناسایی و اسناد آن را بازخوانی و منتشر کرده‌اند. از جمله این مشاغل زنانه در دوره صفویه می‌توان به ۵ شغل بخورسوزی، عزب دارالشفا، خادمه حرم، کفشبان و زیارت‌نامه‌خوان اشاره کرد. در دوره افشاریه نیز بیماردار یا پرستار به مشاغل زنان اضافه شده است. اما در عصر قاجاریه شاهد تنوع مشاغل زنانه در آستان مقدس رضوی هستیم که زنان داروساز، رخت‌شوی، جاروکش و ضابطه نیز به آن‌ها اضافه می‌شود. از اواخر قاجار و به‌خصوص اوایل دوره پهلوی شاهد مشارکت‌های مدنی و حضور تدریجی زنان در جامعه هستیم. به فراخور آن، زنان در مشاغل دیگری هم به کار گرفته می‌شوند از جمله حضور در مدارس به عنوان مدیر و معلم یا پرستار در پرورشگاه‌های اطفال یا در امور اداری نیز به عنوان بایگان و ماشین‌نویس فعالیت دارند.

شهربانو

۲ شنبه
۳۰ تیر ۱۳۹۹
۲۸ ذی‌القعده ۱۴۴۱ شماره ۳۱۵۶

وداع با مادر شهیدان اعتمادی

پنجشنبه، ۲۶ تیر، بانو توتونچی، مادر شهیدان علی، حسن و محمد اعتمادی عیدگاهی، دار فانی را وداع گفت و به فرزندان شهیدش پیوست.

